

LA TEOLOGIA FEMINISTA EN LA HISTÒRIA – Teresa Forcades **Diàleg 7 de Febrer 2014**

La teologia feminista és una teologia crítica. La investigació crítica neix sempre arran d'una experiència de contradicció. Com que aquestes contradiccions són generades sovint per situacions de discriminació o injustícia, a les teologies crítiques també se les anomena *teologies de l'alliberament*.

Per a mi ha estat una sorpresa i un plaer llegir aquest llibre de la Forcades i us invito a llegir-lo perquè jo avui només aconseguiré donar-vos-en un tas perquè he triat només algunes de les teòlogues que la Teresa Forcades il·lustra en el seu llibre

- **La primera autora en català: sor Isabel de Villena,. Teòloga feminista.**

És la primera gran figura femenina de la literatura catalana medieval, autora de la *Vita Christi* una obra que a la seva època va tenir més èxit que el Tirant lo blanc.

De totes les *Vides de Crist* que circularen arreu d'Europa entre els segles XV-XVII, la d'Isabel de Villena és avui considerada la de més qualitat literària i teològica. Les citacions bíbliques, patristiques i escolàstiques hi són abundoses, i sempre glossades en profunditat amb un gran coneixement del llatí i en el millor estil de la *meditatio* medieval. Tant des de el punt de vista literari com teològic, destaca el fet que la narració està feta present com a protagonistes les dones que varen conviure amb Jesús, especialment la seva mare i Maria Magdalena. Sor Isabel posa en boca de Jesús un atac contra els misògins i la misògina (persona que té aversió a les dones) i una defensa de les capacitats intel·lectuals i espirituals de les dones.

L'abadessa tenia motius molt concrets per tractar amb deteniment aquest tema, i per donar testimoni a favor de les dones i les seves capacitats, ja que el metge del seu monestir no era altre que el misogin Jaume Roig, avui dia àmpliament reconegut per les seves obres i estudis – a diferència d'Isabel Villena – en la majoria dels cursos de literatura catalana medieval. La tesi central de l'obra de Roig, l'Espill o llibre de les dones (1460), és que totes les dones – tret de la seva mare i la Mare de Déu- son intrínsecament mesquines i incapaces de raonar.

- **Santa Teresa de Jesús i l'escola teresiana.**

Quaranta anys després de que Vives (1492-1540) (autor de la gramàtica llatina de més influència a tot Europa va publicar *De institutiones femina christiana*, dedicat a la futura reina d'Anglaterra quan aquesta era encara nena, Vives reproduïx els estereotips de la dona sotmesa al baró per voluntat de Déu, però resulta significatiu que es declari a favor que totes les noies solteres, de la classe social que sigui, rebin una educació acurada que inclogui el llatí. Vives és mostra convençut que l'intel·lecte

de les dones és igual als homes) publicà el seu llibre sobre l'educació de les dones cristianes, santa Teresa de Jesús (1515-1582), descendent, com Vives de *marranos* (jueus conversos que continuaven –en secret– essent fidels a la seva religió) va escriure *Camino de perfección*, redactada abans de 1567, aquesta obra – igual que la Isabel Villena i d'altres - no va ser publicada fins després de la mort de Santa Teresa, prèvia censura de fer desaparèixer en algunes edicions passatges crítics citats en un dels capítols.

L'any 1970 Pau VI va proclamar santa Teresa juntament amb santa Catalina de Siena, doctora de l'església catòlica. Era la primera vegada que l'Església catòlica reconeixia oficialment que Déu pot donar a les dones el carisma del mestratge teològic en bé de tota l'Església. D'això fa mes de quaranta anys.

Els escrits de Santa Teresa deixen clara la seva plena consciència del problema de les dones tal com el defineix el feminisme actual:

- a) el sistema social, cultural i religiós prevalent reclou les dones a l'àmbit públic;
- b) això va en contra de la voluntat de moltes dones i dels seus dots i inclinacions naturals, i és, per tant, immoral;
- c) això és un desavantatge per al conjunt de la societat;
- d) això Déu no ho vol ni ho beneeix per molt que els seus representants oficials a la Terra ho prediquin.

Santa Teresa estimava les dones, creia en elles i en les seves possibilitats, i va saber crear llaços de solidaritat i complicitat. Els escrits de les seves deixebles carmelites expressen una profunda experiència de Déu i una llibertat d'esperit dignes de la seva mestra.

La mateixa santa Teresa havia cremat, per ordre del seu confessor, un comentari al Càntic dels Quàntics, i una de les seves deixebles literàriament més ben dotada, la trinitària Marcela de San Félix, filla de Lope de Vega, va crema pel mateix motiu quatre dels seus cinc manuscrits.

Santa Teresa i diverses de les seves deixebles van ser acusades i empresonades durant períodes de temps més o menys llargs a causa de les seves idees. Això explica l'expressió atribuïda a santa Teresa "més val un confessor intel·ligent que sant".

Maria de San José deixeble de santa Teresa la havia conegut quan ella ja havia començat la seva reforma i entre altres càrrecs va ser priora-fundadora del monestir de Sevilla, on va conviure amb Teresa durant un any. Va morir a l'edat de cinquanta-cinc-anys, presonera dels frares descalços en una casa aïllada, lluny de la seva comunitat, per haver defensat les constitucions de santa Teresa contra les reformes que va introduir-hi Dòria (primer vicari general dels carmelites descalços).

Aquestes reformes deien:

- a) que les monges no puguin escollir ni rebutjar el confessor;
- b) que no tinguin recreació comunitària;

- c) que preguin segons un cànon preestablert i no amb llibertat des de la pròpia experiència i sentir:
- d) que la priora deixi d'exercir funcions de mestratge espiritual i quedi reduïda a delegada del pare espiritual assignat al monestir.

Les reformes de Dòria van prevaler sobre el text i la voluntat de la fundadora, amb el resultat que les constitucions de santa Teresa van ser modificades en alguns dels seus elements essencials tot just vint anys després de la seva mort.

- **L'auge de l'activitat literària de les dones al segle XVII.**

La novel·lista i poeta Maria de Zayas y Sotomayor (1590-1661), una gran ploma femenina del Segle d'Or espanyol al costat de Santa Teresa, i, com ella explícita percussora feminista.

Maria de Zayas anomenada la sibil·la de Madrid, i profundament admirada per Lope de Vega, va escriure nombroses obres, entre les quals destaquen les seves novel·les exemplars, d'una gran penetració psicològica. En aquests relats Zayas adverteix repetidament les dones, tant per mitjà de situacions còmiques, com dramàtiques, dels perills de definir-se en funció dels barons, i insisteix en la importància de conrear la col·laboració pràctica i l'amistat entre dones.

A principis del segle XVII, escrivia Maria de Zayas: [\(Pàgina 90\)](#).

Després de gaudir de gran èxit entre els seus contemporanis, l'obra de Zayas va ser paulatinament oblidada i ignorada per la crítica fins a finals del segle XIX, un altra dona, Emilia Pardo Bazán, la va redescobrir com a literata i com a feminista.

A la segona meitat del segle XVII l'activitat literària de les dones va experimentar un veritable apogeu a Europa. Entre 1640 i 1700, només a Anglaterra, hi va haver quatre-centes dones escriptores, que tanmateix, son autores només del 1% dels textos publicats en aquest període. La majoria d'aquestes autores – com la majoria dels autors barons – no escrivien des d'una perspectiva feminista, sinó des d'una perspectiva religiosa conservadora, que defensava la submissió de les esposes als seus marits

Aquesta visió és va expressar sobretot en manuals d'educació per dones d'una certa edat i dirigits a les seves filles, joves i nétes amb l'objectiu que les dones més joves “aprenguin a acceptar les desigualtats de la família patriarcal sense rebel·lar-se, com a voluntat de Déu.

Entre les autores que si és rebel·len contra les desigualtats i la submissió, no totes tenen tampoc una perspectiva feminista. La variació és mes o menys com la que existeix en els nostres dies. Hi ha escriptores que és revelen en solitari i menyspreen les dones menys dotades o menys rebels, amb qualificatius propis de la pitjor misogínia. Ni hi ha que aspiren a ser com els barons. N'hi ha que adopten una perspectiva de classe i es consideren abans aristòcrates que dones- per exemple, Lady Margaret

Cavendish, duquesa de Newcastle. Entre les que adopten una perspectiva que avui poden anomenar *feminista*, algunes de les més significatives d'aquest període són: Marie de Gournay, Bathsua Makin, Anna Maria van Schurman, Margaret Fell i Mary Astell-. Resulta impossible, en una breu introducció com aquesta, entrar en detall sobre la vida i l'extensa obra de cada una d'aquestes autores, farem només un tast de Marie de Gournay, Bathsua Makin i Anna Maria van Schurman, encara que totes elles tenen molta importància per la teologia feminista.

Marie de Gournay, (1565-1645) catòlica francesa, va ser filosofa i teòloga. Va defensar la igualtat entre dones i barons en tots els àmbits del saber, del govern públic i de l'església.

Segons Gournay, la masculinitat de Jesús és accidental i no essencial, i explica amb raons de tipus històric i no pas metafísic: [\(Pàgina 94\)](#).

En al seva obra *Grief des dames* (Urpa de les dones) Gournay lamenta que els homes no consideren seriosament les capacitats intel·lectuals de les dones, i s'adona de que tenen por i estava convençuda que la desigualtat entre dones i barons resulta perjudicial per les dues bandes, i que la igualtat seria per a tots, una situació millor. Tanmateix va constatar que, mentre la majoria de les dones tenien interès per llegir el que escrivien els barons, la majoria del barons no tenien interès per llegir el que escrivien les dones.

Aquesta situació igual que la desigualtat econòmica, perdura també en els nostres dies. Les associacions de dones científiques i escriptores de diversos països han demanat repetidament – de moment, sense èxit – que s'estableixi l'anonimat en el lliurament d'articles i treball literaris i de recerca, perquè han constatat que les obres signades per una dona acostumen a ser valorades de forma menys positiva que les obres signades per un baró.

Mentre Marie de Gournay defensava a París la igualtat de gènere, la seva contemporània i amiga Bathsua Makin (1600-1675) feia el mateix a Londres.

Makin en la introducció de la seva obra, argumenta que si Déu és volgut que les dones se sotmetessin els barons, no les hauria dotades d'una raó d'igual qualitat que la d'ells. Makin va tenir nou fills i va reeixir a donar a totes les nenes una educació d'igual qualitat que la dels seus germans. L'any 1640 va iniciar una densa i apassionant correspondència en grec amb Anna M.van Schurman.

Anna M. Van Schurmann (1607-1678) va ser probablement la dona més culta del segle XVII. A part de conèixer les llengües europees clàssiques – grec i llatí – i modernes – alemany, holandès, anglès, francès, italià, castellà – el seu interès per la Bíblia la va portar a dominar també l'hebreu, l'arameu, l'àrab, el siríac i l'etiòpic, idioma del qual va escriure una gramàtica. Van Schurman destacava també en matemàtiques, astronomia, pintura i escultura, però les seves passions eren la filosofia i la teologia.

A l'edat de 25 anys, Van Schurman tenia correspondència regular amb erudits i estudiosos de la universitat de Leiden.

Com a favor personal, el rector de la universitat d'Utrecht, gran admirador de Van Schurman, li va permetre cursar estudis de literatura, dret, ciències i teologia. Com que oficialment estava prohibit a les dones estudiar a la universitat, la Minerva d'Holanda havia d'asseure's en un lloc especial preparat per a ella al final de l'aula darrera una cortina, i no podia prendre part en els debats. Un any després de la inauguració de la universitat va morir la seva mare, i Van Schurman va quedar encarregada de la cura de dues ties malaltes. Durant mes de 20 anys, Van Shurman – com encara ara fan la major part de les dones – treball intel·lectual i domèstic.

A diferència de Makin o de Gournay, l'estil de Van Schurman no és mai irònic ni lleuger, i la seva argumentació no és tampoc mai històrica ni social, sinó exclusivament filosòfica i teològica.

L'any 1639 van Schurman va publicar una obra de bioètica *De vite humane termino* on discutia el lloc de la fe i la ciència en l'acompanyament dels malalts terminals i moltes altres publicacions que la van fer arribar a la conclusió que:

1 - No tan sols ha de ser *possible* per a totes les dones, que no tinguin altres obligacions més immediates – com ara la responsabilitat de les tasques domèstiques i la cura del marit i dels fills –, accedir als estudis superiors sense cap límit en profunditat i extensió- això és, incloent-hi, “encara que no ho hagin d'exercir mai”, totes les branques del saber científic, la política i el conjunt dels coneixements necessaris als eclesiàstics, sinó que l'accés a aquests estudis, és un deure de tota dona: *deure humà* vist des de un punt de vista filosòfic i deure cristià des d'un punt de vista teològic.

2 - L'impartiu filosòfic i teològic a l'excel·lència te un corol·lari ètic: és immoral dificultar o impedir l'accés de les dones a l'educació superior a causa del sexe.

Marie de Gouyrnay defensava la participació de les dones en l'àmbit públic en igualtat de condicions amb els barons amb una argumentació civico-política que podríem considerar pròpia del francès.

Bathsua Karin defensava l'àmbit privat de la llar com el `propi de les dones, i argumentava que per ser bones esposes i mares de família les dones s'havien de formar intel·lectualment; aquesta és una argumentació positivista que podríem considerar pròpia del geni anglès.

Van Schurman, per la seva banda, discorre metafísicament i defensa una concepció transcendental i idealista de l'intel·lecte, que podríem considerar pròpia del geni alemany.

Altres capítols del llibre de la Forcades parla de la Margaret Fell i la igualtat dona-baro en els ministeris cristians. Mary Astell i l'activitat

intel·lectual de les dones. De les primeres doctores d'Europa: Elena Cornaro Piscopia, Laura Bassi i Maria Gaetana Agnes.

En un peu de pàgina la Teresa Forcades diu que recentment ha tingut notícia que l'honor de ser la primera dona a obtenir el títol de doctor en una universitat europea sembla que correspon a la barcelonina Juliana Morell (1594-1653).

Només uns apunts de les primeres doctores d'Europa. És clar que Cornaro i Bassi van ser utilitzades al servei dels interessos dels barons que les protegien.

Bassi va obtenir el doctorat en física. Tenia vint-i-dos anys i va demanar a la universitat que li assignés una responsabilitat docent i que li pagués un sou. Això – amb gran escàndol de molts dels seus col·legues i antics admiradors que consideraven que prenia el lloc a un baró que ben segur el mereixia i sobretot que el necessitava més que ella.

Bassi és va casar amb un col·lega físic com ella. Aquest va ser un cop dur pels admiradors que podien projectar en ella un ideal de saviesa i puresa virginal. Bassi s'havia alliberat del rol de verge-pura assumint el rol d'esposa i que això volia dir el final de la seva carrera. Un cop va estar casada, lluny d'abandonar el seu interès per la ciència i les seves pretensions professionals, va demanar una subvenció a la universitat per muntar a casa seva un laboratori d'electricitat, i un augment de sou per poder fer-se càrrec de les despeses.

El resultat de la seva persistent gestió va ser finalment positiu. Bassi va tenir vuit fills i va criar els cinc que van sobreviure mentre duia a terme una investigació pionera al seu laboratori, i els millors científics del món passaven per casa seva per discutir física amb ella.

Bassi com Santa Teresa va crear escola: les universitats italianes han estat sempre les que més professores de física han tingut en totes les universitats del món. Avui el percentatge de dones que són professores universitàries de física és cinc vegades més elevat a Itàlia que a Anglaterra o els Estats Units (un 25% versus menys d'un 5%)

Ens quedem aquí, de totes maneres s'entreveu que darrera de cada d'aquestes dones hi ha moltes més coses que en aquí per manca de temps no podem ressaltar.

Per acabar farem les Reflexions finals que la Teresa Forcades fa del seu llibre. [Pàgina 129](#)